

Однак, за теорією "мультикультуралізму", висунуту ще адміністрацією Б. Клінтона, низка американських авторів, у тому числі і Хантінгтон, виражали стурбованість із приводу втрати своєї "цивілізаційної ідентичності". Так, висловлення президента Б. Обами, що США це "не лише християнська, але й ісламська, іудейська, конфуціанська країна, а також країна атеїстів".

Політична кон'юнктура нездатна одночасно скасувати розходження в цивілізаційному і культурному сприйнятті і трактуванні окремими державними лідерами деяких базисних принципів, на яких ґрунтується система міжнародного спілкування. Одним з таких є принцип державного суверенітету.

Висновки. Імперативи нової глобальної взаємодії диктують необхідність перебування міжцивілізаційних підходів до розуміння актуальних проблем сучасності з метою вироблення загальних засобів протидії. Для вироблення таких підходів потрібне співробітництво "великих держав", контактування як полюсів міжцивілізаційного спілкування. Ці полюси в основному склалися або знаходяться в процесі становлення: Росія, США, Китай, Індія, Бразилія, ПАР. Вони збігаються з тими центрами глобальних цивілізацій – культур, що були виділені у працях Хантінгтона.

УДК 32; 327.009.11

Перевага системи багатополюсного устрою світу перед однополярним і біполярним в тому, що ґрунтується на праві. Сила не має потреби в праві, має бути обмеженою правом. Однополюсний світ існує "за поняттями" головного гравця глобальної системи. Це стосується і біполярності, де кожний із двох "рівновідповідальних" акторів прагне до забезпечення "свободи рук" у власній зоні впливу для дискредитації позиції суперника в глобальній грі з "нульовою сумою". Важливо забезпечувати між ними розумний *modus vivendi*.

1. *Миршеймер Дж.* Почему мы будем тужить за "холодной войной". – Россия в глобальной политике. – М., 2008. – С. 129.
2. *Хименес де Аречага Э.* Современное международное право. – М., 1983. – С. 18.
3. *Мартынов Б. Ф.* Сила права vs право силы. Международная безопасность (латиноамериканский ракурс). – М., 2004. – С. 9.
4. *Окуневан Л. С.* Бразилия: особенности демократического проекта. – М., 2008. – С. 99.
5. *Jeffery R. Webber.* Book Review: Bolivia's Neoliberal Labyrinth // Latin American Perspectives. – 2007. – № 34. – P. 19.
6. CEPAL. Globalización y desarrollo. Brasilia. – 2002. – P. 161.
7. *Isabella Alcaniz and Melissa Scheier.* New Social Movements with Old Party Politics: The MTL Piqueteros and the Communist Party in Argentina // Latin American Perspectives. – 2007. – № 34. – P. 150–157.
8. *Пшеворский А.* Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / А. Пшеворский. – М.: РОССПЭН, 1999.

Надійшла до редколегії 09.02.12

І. В. Ткаченко, канд. іст. наук, ст. наук. співроб., ІЄД НАН України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено основні проблеми, що постали перед українською державою на шляху досягнення стратегічної мети – входження до складу ЄС, висвітлено основні моменти, які впливають на її реалізацію.

Ключові слова: Європейська інтеграція України, вступ до ЄС, проблеми внутрішнього розвитку, протистояння "Схід-Захід" у суспільній свідомості, взаємини України з ЄС та Російською Федерацією.

В статті досліджені основні проблеми, які виникли перед українським державством на шляху досягнення стратегічної мети – входження в склад ЄС, освітлено основні моменти, які впливають на її реалізацію.

Ключевые слова: Европейская интеграция Украины, вступление в ЕС, проблемы внутреннего развития, противостояние "Восток-Запад" в общественном сознании, отношения Украины с ЕС и Российской Федерацией.

In the article the main problems, which appeared before Ukrainian state on the way of reaching its strategic aim – entering to European Union were investigated and main points, which have an influence on its realization were lighted up.

Keywords: European integration of Ukraine, entering to EU, the problems of internal development, confrontation "East-West" in public opinion, relations of Ukraine with EU and Russian Federation.

Питання євроінтеграції стоїть на порядку денному в Україні відтоді, як у 1991 році на політичній карті світу з'явилася незалежна українська держава. Проблема пошуку свого місця в світі й до сьогодні найважливіше питання у міжнародній політиці України, яке за час самостійного існування так і не набуло реальних обрисів. Як і у випадку з перманентними реформами, які мали б докорінно змінити українське посткомуністичне суспільство, майже 20 років незалежного існування минули марно – в Україні і реформи, і власне євроінтеграція були і залишаються деклараціями, а вступ до європейської сім'ї народів, як показує досвід, – горизонтом, який віддаляється по мірі наближення до нього.

Саме прагнення вступу до Європейського Союзу в Україні не викликає заперечень, адже вступ до ЄС не стільки політичне переконання, скільки усвідомлене прагнення кожного громадянина, незалежно від його політичних симпатій і переконань, до кращого життя, не стільки мета політичних еліт чи окремих громадян, скільки напівсвідомий потяг українського суспільства зберегти власну національну ідентичність в умовах викликів XXI століття. Стратегічний курс України на входження у європейський простір визначений історією українського народу як європейського у своїй суті і сформований та закріплений на законодавчому рівні ще на початку незалежності України.

В глобалізованому світі XXI століття інтеграція України до європейського цивілізаційного простору, поєднана з одночасним розвитком динамічних взаємин з Росією, Японією, Китаєм, Індією, Бразилією сприятиме адаптації нашої країни до змін, що відбуваються, та досягати високих соціальних стандартів життя [1].

Для реалізації цієї мети необхідні, перш за все, консолідовані зусилля політичних еліт України та всього українського суспільства. Це стосується, насамперед, вміння захищати державні інтереси саме України, а не її сусідів, що має забезпечити Україні достойну роль у міжнародному поділі праці. Необхідно повсякденно покращувати імідж України в світі, здійснюючи реформи, а не лише говорячи про них, курс на вдосконалення законодавства та демократизацію українського суспільства [2]. Слід чітко уявляти, що в українській державі слід провести надзвичайно складну роботу, яка сприятиме ефективному розвитку економіки, правової сфери, зовнішньої та внутрішньої політики і, насамперед, саме українське суспільство, для того, щоб членство України в ЄС вийшло за рамки протоколів про наміри і набуло реальних рис.

Очевидно, що для реалізації поставленого завдання (якщо воно актуальне на сьогодні для влади та політичних еліт країни) Україні необхідно усунути ряд перешкод. В першу чергу це стосується уміння відстоюва-

ти національні інтереси – економічні, культурні, мовні, релігійно-церковні тощо, ефективної участі у міжнародному поділі праці. Реалізація цих завдань на практиці для України може означати не лише реальну перспективу входження до ЄС, але й виконання поставленої Президентом України мети – входження держави до 2020 року у число країн з високим індексом розвитку.

Розвиток української держави, її реформування і наближення до критеріїв, які дали б підставу претендувати на входження у перспективі до Європейського Союзу, є тривалим і багато в чому болісним процесом. Але при цьому для України він, як свідчить досвід наших західних сусідів у регіоні Центрально-Східної Європи, аж занадто затягнувся. Причина – неефективні "реформи" в Україні, а також власна позиція Європейського Союзу щодо можливого вступу України.

Хоча, як видається на перший погляд, в українському суспільстві і владних структурах посилюється усвідомлення того факту, що європейська інтеграція у першу чергу внутрішня політика держави, європейський вибір все ж недостатньо закріплений у проявах їх діяльності. "Реформи", які мали б бути свідченням європоцентричних прагнень України, викликають лише подив і розчарування. Про це свідчить, принаймні, численні публікації у вітчизняних ЗМІ під кричущими заголовками на кшталт "Євросоюз розчарувався в Україні" або "Кредит довіри до України в Європі вичерпаний".

Здається, така ситуація, коли отриманий внаслідок "реформ" результат надзвичайно далекий від декларованих намірів, нікого не дивує ні в Україні, ні в ЄС, ні будь-де: коли реалізація реформ зводиться лише до розробки законопроектів без належної уваги до їх якості та своєчасного ухвалення, не кажучи вже про ретельну імплементацію, "слід запитати, на якому етапі між політичною декларацією та конкретною дією пробуксовує державний механізм? Відповідь очевидна: на етапі бюрократичного апарату" [3]. Неефективний бюрократичний апарат, надзвичайно роздутий, громіздкий і наскрізь корумпований штат державних чиновників, який перейняв усі найгірші риси радянської бюрократичної системи, крайнє негативно впливає на і без цього низький рейтинг привабливості України.

На цьому тлі надзвичайно "привабливими" виглядають обіцянки прем'єр-міністра України, що через 10 років Україна буде членом Євросоюзу. Свого часу Хрущов також обіцяв комунізм "нинішньому поколінню радянських людей" – паралелі і ймовірний результат очевидні.

Попри в цілому несприятливі обставини, характерні для посткомуністичного українського суспільства, подібні проблеми характерні для всіх країн колишніх СРСР і Варшавського договору. Сьогодні потрібно формулювати й популяризувати в суспільстві позитивний досвід проведення внутрішніх реформ. Прийнятним з погляду отриманого результату є чеський досвід – так, Перше, з чого почав свій президентський термін Вацлав Гавел у 1989 р., – практично заново сформував правоохоронну систему: за кілька місяців змінилося 90 відсотків працівників суду, прокуратури та органів внутрішніх справ. Колишнім власникам повернули землю та нерухомість, підприємства, побудовані після 1948 року, було приватизовано за сертифікатами, які, на відміну від українських, приносили реальні дивіденди [4]. В українських умовах, на жаль, таких змін не відбулося. Лише в 2005 р. на фоні "помаранчевої" ейфорії велися розмови про лustrації. Але, як і завжди, так розмовами і обмежилися. Суворо українська дійсність вимагає корінних змін – лише адекватні законодавчі рішення і ефективна їх реалізація, помножені на волю громадянського суспільства, створюють передумови для існування такої системи відносин, при яких членство України в ЄС перейде зі словесної фази в дієву. Питання лише в тому, чи має

українське суспільство прагнення до реформування самого себе не на словах, а на ділі. Як свідчить практика наших сусідів, у цьому немає нічого неможливого.

Слід активно використовувати позитивний досвід, накопичений ними упродовж останніх 20 років, зусилля, успішний прояв яких – входження у європейську сім'ю народів. "Ми виходимо з того, що європейська інтеграція – це не просто якась висока мета, а щоденний процес тісного співробітництва з Європейським Союзом, його окремими країнами-членами з практичних питань, які хвилюють простих українців у їх повсякденному житті" [5] – з цією думкою К. Грищенка навряд чи можна не погодитися.

З огляду розширення Європейського Союзу на Схід і приєднання до нього чотирьох країн Центральної Європи – "сусідів першого і другого порядку України" – Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії, вивчення їх унікального досвіду набуває сьогодні особливої ваги для України [6]. Цьому сприяє ряд моментів – етнічна близькість, тривала історія спільного перебування у складі Австро-Угорської та Російської імперій, широкі економічні та політичні контакти, а також, врешті-решт, фактор географічного сусідства. Україна є і буде важливим стратегічним партнером Центральної Європи, а відтак і усього Європейського Союзу. Ці країни, у першу чергу Чехія та Польща, можуть стати адвокатами України в ЄС.

Те, що Україна потребує зовнішньої підтримки в реалізації євро прагнень – незаперечний факт. Українська держава не має достатніх ресурсів, щоб переконати Європейський Союз у позитивних наслідках від свого приєднання до нього. Важливо не лише поступово формувати позитивний імідж України та демонструвати відданість ідеалам європейської демократії. Перевіряючи Україну на відповідність чітко визначеним критеріям розвитку суспільства, ЄС відчуває вмотивовані сумніви з приводу України як невід'ємної частини європейського світу. Хай би скільки не доводили, що Україна – держава, яка розташована в самому центрі Європи, це далеко не факт у геополітичному сенсі. Європа ще не визначила остаточно свого ставлення до України та її перспектив, так само як і Україна стоїть на роздоріжжі – з однієї сторони ЄС і високі стандарти добробуту, з іншого – Росія з ідеєю "руського мира" та спільного "братського" минулого. Саме ЄС і Російській Федерації належить вирішальна роль у тому, які будуть майбутні Україні. Третью, і вирішальною, зацікавленою стороною є сама Україна і подолання нею ряду протиріч і недоліків внутрішнього розвитку.

Щодо позиції ЄС слід зауважити, що ще у 2002 році Б. Тарасюк говорив про те, що Євросоюз так і не розвинув узгодженої політики щодо України. Зовсім не дивно, враховуючи перебіг української історії на початку XXI століття, що ситуація на сьогодні не змінилася. У цьому є частка провини ЄС, однак значно більша відповідальність лежить на самій Україні, яка повинна не лише декларувати, але і здійснювати конкретні кроки з приєднання до Європейського Союзу [7].

В цілому політику ЄС щодо України можна визначити як таку, що не має чіткої концепції і містить елементи подвійності, двозначності і навіть суперечливості, беручи до уваги особливості розширення ЄС на Схід [8] – 1993 року в Маастрихті було прийнято принципове рішення про доцільність розширення ЄС, і були визначені можливі нові кордони. Йшлося про "відновлення Європи" у межах перед Другою світовою війною. Саме на основі цього принципового рішення керівників Євросоюзу надалі будувалася політика розширення [9]. Оскільки України як такої до Другої світової війни не існувало, цілком очевидно, що молода українська посткомуністична держава не входила на той час у сферу потенційних кандидатів на членство в Євросоюзі.

Таким чином, Європейський Союз ще з початку 90-х рр. XX ст. провадив щодо Києва пасивну політику, зациклившись на "першій хвилі" розширення (Польща, Угорщина, Словенія, Чехія, Естонія), а потім на балканській кризі. Європа, намагаючись показати свій інтерес до України, насправді тримала її на відстані, уникаючи подальшого зближення [10]. Сам підхід ЄС до України полягав у фактичній відмові останній не лише на повноправне, а навіть і на асоційоване членство в Євросоюзі. Україна фактично підштовхувалася до подальшого її втягування в зону впливів Москви. Аргументи щодо того, що у такий спосіб відроджується євразійська політична могутність, на європейських чиновників враження не справили [11]. Ще більше ця тенденція посилювалася після розширення ЄС у 2004 р., після чого зміни в Центральній Європі почали розглядатися як остаточні.

Сьогодні, як зазначив экс-президент Чехії Вацлав Гавел, Європейський Союз так само як і Україна шукає відповідь на питання, де закінчується Європа" [12]. Складається враження, що уявна межа Європи для європейців – східний кордон Польщі. А Україна, в свою чергу – сусід, а не можливий учасник об'єднання. Це сприйняття останнім часом посилюється як внаслідок реального розчарування європейців українською перманентною політичною кризою, так і внаслідок негативних популістських емоцій на фоні фінансової кризи з приводу мігрантів, які підірвуть економічний добробут і зруйнують системи соціального захисту [13]. Україна з 46 млн. населення у нинішньому її стані є сумнівним придбанням з непередбачуваними наслідками. Відтак ЄС не робить практично жодних реальних кроків до зближення – непотрібна конкуренція в окремих галузях економіки, острах перед дешевою, але енергійнішою і менш вибагливою робочою силою, вузькі національні інтереси – все це негативно позначається на ставленні держав старої Європи до України.

Крім того, ставлення до України визначається тим, що до сих пір неможливо схилити український уряд до впровадження глибоких системних змін. Як наслідок Європейська комісія змушена визнати, що "Україні й досі необхідно продовжувати реформи енергетичного сектору, приватизації та вдосконалювати податкову систему. Також необхідно рухатись вперед в питаннях реформи судової та фінансових інституцій з метою покращення бізнес-клімату та залучення іноземних інвестицій, надзвичайно необхідних для модернізації застарілих технологічних стандартів та інфраструктури української економіки" [14]. Таким чином, ЄС має надзвичайно дієвий аргумент у стримуванні євроінтеграційних прагнень України, адже логічно, що країна з низьким рівнем економічного і соціального розвитку, корумпованим і неефективним апаратом державного управління апріорі не відповідає критеріям претендента на вступ до ЄС.

Взаємини з Російською Федерацією також значною мірою визначають майбутні геополітичні перспективи України. Ностальгія за імперським минулим в Росії проявляється у постійному намаганні втягнути Україну до сфери своїх геостратегічних інтересів. Спільне минуле є достатньою причиною для багатьох російських чиновників, експертів і політологів нав'язувати Україні відверто проросійську орієнтацію, що проявляється, наприклад, у способах вирішення мовного питання, експансії Російської православної церкви в Україні, концепції "русского міра", газових, митних, прикордонних суперечностях тощо.

У контексті російського геостратегічного бачення Україна мала увійти в інтеграційні формування на пострадянському просторі під домінуванням Російської Федерації [15]. А прагнення української влади до створення зони вільної торгівлі з ЄС викликає хвилю обурення як в РФ, так і серед проросійськи налаштованих політи-

ків і простих громадян України, що ностальгують за спільним минулим в СРСР.

Аналіз тенденцій розвитку українсько-російських відносин в останні роки доводить, що небажання Росії бачити Україну в колі європейських держав набуло рис цілеспрямованої політики з метою включення її в більш жорстку систему залежностей від Москви – аналогічно до "білоруського варіанта". У випадку посилення залежності України від Кремля про членство України в ЄС можна практично забути, адже Російська Федерація майже в ультимативній формі ставить Україну перед проблемою вибору – або зона вільної торгівлі з ЄС і надія на майбутнє членство в союзі, або єдиний економічний простір або митний союз з РФ, Казахстаном, Білоруссю, "руссій мір", дешевий газ і т. д. другий сценарій стає ще більш вірогідним у тому випадку, якщо ЄС реально відмовиться від будь-якої інституційної взаємодії з Україною, остаточно відвівши їй роль "буфера" між східними кордонами союзу та Російською Федерацією.

В питанні вибору між двома світоглядом, європейським та євразійським, необхідно, перш за все, зважати, що Україна не частина втраченої Росією "ісконно руської території", а самодостатня держава, що географічно, культурно та історично належить Європі. І ця ідентичність постійно доповнюється усе новими та політичними та економічними складовими [16]. Про європейський вектор у зовнішній політиці свідчать і дії Президента та Уряду України, направлені на лібералізацію візового режиму з ЄС, проведення переговорів щодо асоціації, зони вільної торгівлі тощо.

Однак активному впровадженню і закріпленню у суспільних свідомості європейського вибору України заважає ряд внутрішніх протиріч, насамперед, що стосується виразного внутрішнього поділу українського суспільства на Захід-Схід, який має також чітку географічну орієнтацію "ЄС – Росія" відповідно.

На сьогодні українська влада не здатна подолати розкол в українському суспільстві і забезпечити належним чином висвітлення переваг членства України в ЄС та НАТО, що особливо помітно на сході та на півдні нашої держави. Жити як в Європі мріють і на Заході, і на Сході України, однак розуміння того, у який спосіб можна досягти такого рівня суспільного розвитку, кардинально відрізняються.

Одними з ключових проблем, розв'язання яких сприятиме консолідації українського суспільства навколо європейської парадигми розвитку, є питання національної історії, мовної практики та релігійно-церковної сфери.

Як відомо, Україна отримала незалежність після століть перебування у складі Російської імперії та її наступника – СРСР. Політика асиміляції і приведення населення імперії до єдиного стандарту призвела до появи в Україні подвійної, а то й потрійної, українсько-російської чи то "руської" ідентичності, що не могло не позначитися на сприйнятті національної історії українським суспільством. У той час, коли всі провідні європейські держави давно здійснили масштабну роботу з формування такого образу національної історії, який забезпечував би колективну лояльність громадян цим державам (державницький патріотизм) та створював би передумови для ідеологічної і політичної мобілізації громадянства у випадку зовнішніх загроз і конфліктів, "хворе на історію" [17] українське суспільство за 20 років незалежності не спромоглося визначитися із власним ставленням до історичних подій власного минулого. Яскравим прикладом непродуманого, недбалого ставлення до почуттів українського суспільства став экс-президент України В. А. Ющенко, який безапеляційно пропагував героїв, абсолютно неприйнятних для більшої частини населення України, яке виросло за

часів СРСР і звикло до партійних кліше з приводу "бандерівців і посібників фашистських окупантів", що ще більше посилюючи назрілий після подій 2004 р. суспільний розкол.

Протиріччя між "проросійським" Сходом і "європейським" Заходом України ще більше посилюється, якщо згадати про мовну проблему. У російськоімперській та радянські часи під впливом ідеологічних та силових офіційних чинників у суспільній свідомості істотно послабилися ціннісні сутності як національної культури, та і мови, внаслідок чого українська мова до сьогодні перебуває у стані безперервного скорочення сфер її функціонування та стійкого відтворення [18]. І це позначається як на внутрішньому житті України, так і на її зовнішній політиці – окремі можновладці демонструють відверту зверхність і небажання використовувати українську мову навіть у своїй публічній діяльності (наприклад, губернатор Донецької області Анатолій Близнюк), звичайні працівники органів внутрішніх справ мають схильність вживати по відношенню до української мови епітет "теляча", Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України розробляє Концепцію мовної освіти в Україні з невиправданими перевагами для російської мови і сфери її вжитку, а запропонований Верховною Радою України проект Закону України "Про мови в Україні" викликає обурення Венеціанської комісії, яка звертає увагу на неприпустимість зрівняння у правах російської та української мов – все це органічно вписується в схему змагання між "ною" національною мовою, українською, і колишньою "імперською", російською [19].

Враховуючи наведене, з огляду на продовження намагань вскочити на підніжку європейського експресу українською владою стратегічним пріоритетом державної мовної політики має стати створення належних умов для володіння українськими громадянами державною мовою, а також мовами міжнародного спілкування [20]. Українські громадяни можуть використовувати як українську, так і російську мови – це жодним чином не збіднює, а навпаки збільшує можливості їх комунікативної практики. Орієнтуючись же виключно на розширення сфери використання російської мови і витіснення нею української, політикам необхідно пам'ятати, що мовна політика ЄС, до якого вони так гаряче прагнуть на словах, підтримує багатомовність та можливості для ситуації, при якій кожен громадянин ЄС може розмовляти принаймні двома іноземними мовами на додачу до своєї рідної, а кожна дитина в ЄС повинна вивчати мінімум дві іноземні мови з самого раннього віку [21]. Таким чином, логічно буде зробити висновок – якщо російськомовний громадянин України демонструє неспроможність вивчити хоча б державну мову, про який вступ до ЄС у майбутньому може йти мова??? Хотілося б, щоб ці слова були почуті.

Підсумовуючи запитаємо – чи означає усе сказане, що Україна абсолютно не має шансів на входження до складу Європейського Союзу? – Звичайно, що це не так! Українцям слід пам'ятати, що у світі і надалі пануватиме правило: міждержавні відносини не будуються на альтруїзмі, а визначаються інтересами. Україна тоді буде членом ЄС, коли той буде в цьому зацікавлений [22]. Варто усвідомлювати, що Україні потрібно докласти ще багато зусиль для набуття необхідних Європі чеснот – адже без внутрішніх позитивних змін, динамічного суспільного розвитку досягти членства в ЄС неможливо.

Ключовим моментом, який українська сторона повинна донести до своїх європейських колег, це розуміння незавершеності об'єднання Європи – до тих пір, поки будь-яка країна (у тому числі й Україна) не входить до складу Європейського Союзу, об'єднання не можна вважати завершеним, а розширення успішним [23]. Ми просто зобов'язані спрямувати канал політичної думки

ЄС щодо України в руслі неминучості членства України в його складі. Це буде, звичайно, складно, адже для дуже багатьох європейців Україна вже остаточно опинилася за межами Європи. Але разом з тим успішні дії наших слов'янських сусідів по регіону Центрально-Східної Європи показують, що в цьому немає нічого неможливого.

Часто можна почути фразу, що "ми Європі не потрібні". Навіть якщо це так, що тоді заважає українцям працювати над тим, щоб добитися взаємності з Європою? Україні потрібно зрозуміти, що ключі від членства в Європейському Союзі – в руках самої України, і саме їй слід замислитися над тим, як цими ключами скористатися [24]. Водночас навряд чи варто намагатися випередити події і марно витратити час на дискусії щодо часових рамок вступу України до ЄС – потрібні не розмови, але дії. Час розмов залишився у минулому, а перед Україною постають нові завдання на шляху до реалізації омріяної мети.

Для успішного здійснення своїх прагнень Україна може скористатися перевагами, наприклад, Східного партнерства, а це – нові посилені угоди між ЄС та країною-партнером, створення поглиблених зон вільної торгівлі, лібералізація візового режиму з можливістю започаткування візового діалогу, створення спеціальної програми допомоги для зміцнення адміністративної спроможності країн-партнерів [25].

Сьогодні слід поставити завдання якісного наповнення вже визначеного курсу конкретним змістом, визначити пріоритети та надати їм відповідне інституційне забезпечення. А, отже, лише досягнення стандартів держави, яка гідна бути членом ЄС, надасть Україні реалістичну можливість якщо не безумовного членства в об'єднанні, то принаймні дозволить досягти задекларованого Президентом України входження до числа країн з високим індексом розвитку.

1. Україна – ЄС – НАТО: міфи та реалії // www.dt.ua/1000/1550/67491 № 40 (768) 17–23 жовтня 2009.
2. Віднянський С., Мартинов Ю. Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи // Український історичний журнал. – 2001. – № 4. – С. 55.
3. Єлісєєв К. Україна і ЄС: партнерство – асоціація – членство // <http://www.dt.ua/1000/1600/66101> № 16 (744) 30 квітня – 15 травня 2009.
4. Підлуцький О. Вацлав Гавел: інтелектуал, який здолав Абсурдистан // www.dt.ua/3000/3760/68919 № 12 (792) 27 березня – 2 квітня 2010.
5. Грищенко назвав головні пріоритети в європейській політиці України // <http://www.news.bigmir.net/print/ukraine/276304>.
6. Кіш Е. Центральна Європа в сучасній системі євро регіональної інтеграції. – Ужгород : Ліра, 2008. – С. 7.
7. Тарасюк Б. Зовнішня політика незалежної України: підсумки та перспективи. – Л., 2006. – С. 12.
8. Денисюк В. Далекий обрій європейський // Політика і час. – 2001. – № 9. – С. 27.
9. Підлуцький О. Роман Шпек: Будівлю членства України в Євросоюзі зведено відсотків на 20–25 // www.dt.ua/1000/1600/62212 № 8 (687) 1–7 березня 2008.
10. Денисюк В. Далекий обрій європейський // Політика і час. – 2001. – № 9. – С. 27.
11. Крапівін О. Євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. / Олександр Крапівін, Ігор Тодоров. – Донецьк : Вебер, 2008. – С. 58.
12. Вацлав Гавел: "Я готовий завжди підтримати Україну" // <http://www.dt.ua/3000/3760/54886> № 41 (620) 28 жовтня – 3 листопада 2006.
13. Загоруйко Ю. Свіжа кров для старої Європи // <http://www.dt.ua/2000/2250/46599> № 21 (496) 29 травня – 4 червня 2004.
14. Andrei Zagorski. EU Policies Towards Russia, Ukraine, Moldova and Belarus // GCSF Occasional Papers. – No. 35. – P. 9.
15. Крапівін О. Євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. / Олександр Крапівін, Ігор Тодоров. – Донецьк : Вебер, 2008. – С. 51.
16. Там само. – С. 50.
17. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – С. 462–463.
18. Там само. – С. 479.
19. Підлуцький О. Вацлав Гавел: інтелектуал, який здолав Абсурдистан // www.dt.ua/3000/3760/68919 № 12 (792) 27 березня – 2 квітня 2010.
20. 11. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – С. 59.
21. EU Language Policy // ec.europa.eu/education/languages/eu-language-policy/index_en.htm.
22. Веселовський А. Європейська інтеграція обирає гідних // www.dt.ua/1000/1550/64718 № 43 (722) 15–21 листопада 2008.
23. Єлісєєв К. Україна і ЄС: партнерство – асоціація – членство // <http://www.dt.ua/1000/1600/66101> № 16 (744) 30 квітня – 15 травня 2009.
24. Моцук О. Східне партнерство – додатковий шанс на зближення з ЄС // www.dt.ua/1000/1550/66037 № 15 (743) 25–29 квітня 2009.